

nin seçilmesi için Adalet Partisi'nin oyları yeterli olmasına rağmen Cevdet Sunay, İsmet Paşa'nın onayını istedi. Ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi ve lideri İsmet İnönü de Sunay'ın adaylığına olumlu bakıyordu. Basında Sunay'ın adaylığının bütün partilerce desteklendiği yazıldı. Cumhurbaşkanlığı makamı için büyük ve millî bir vazife diyen Cevdet Sunay, İstanbul basınının da rakipsiz başkan adayı idi. 28 Mart 1966 tarihinde yapılan seçimde kullanılan 532 oydan 461'ini alarak Türkiye'nin beşinci cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanı olarak yemin eden Sunay'ın anayasada belirtilen yemin metnine, "Allah'tan bana yardımcı olmasını dilerim" diye ek yapması bir kısım milletvekili ve senatörleri duyulandırdı.

12 Mart 1971 askerî müdahalesini başlatan ordu muhtırası Çankaya Köşkü'ne ulaştıktan sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 13 Mart 1971'de Genelkurmay başkanı, kuvvet komutanları ve Jandarma genel komutanını Çankaya Köşkü'nde yemeğe davet etti. Cevdet Sunay tarafından 19 Mart 1971 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olan Nihat Erim'in başbakanlık görevine tayiniyle 12 Mart hükümetleri dönemi başladı. Sunay Mart 1972'de, yaşanan siyasi gerginliği aşmak için parti liderlerine ve meclisteki partilerin grup başkan vekillerine, "İçinde bulunulan ortamdan çıkmak için hatıra gelen etkili önlemler şunlardır" başlıklı bir not ulaştırmıştı. Notta siyasî tartışmaların, çekişmelerin, seçim propagandası mahiyetindeki her türlü faaliyetin geçici bir süre için durdurulması; gerekli yeni adımların atılabilmesi, reformların süratle yürürlüğe konulabilmesi için demokratik, laik, sosyal cumhuriyet şeklinin ve serbest genel seçime dayanan parlamenter rejim esasının korunması şartıyla anayasada değişiklik yapılması; geçici bir süre için önceden verilecek bir genel yetkiyle hükümetin teçhiz edilmesi ve kanun gücünde kararnamele Bakanlar Kurulu'nun yürürlüğe koyması önerilmişti.

Sunay görevi süresince başta Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği, Batı Almanya, Fransa ve İran olmak üzere birçok ülkeyi ziyaret etti. 28 Mart 1973'te cumhurbaşkanlığı görev süresi biten Cevdet Sunay, bu sürenin dolmasından on beş gün önce başlayan cumhurbaşkanlığı seçimlerinden bir sonuç alınmadığı, Sunay'ın görev süresinin uzatılmasına ilişkin anayasa değişikliği önerisi de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde reddedildiği için yerini vekâleten Cumhuriyet

Senatosu Başkanı Tekin Arıburun'a bırakarak görevinden ayrıldı. 1961 anayasasının sağladığı imkânla Cumhuriyet Senatosu tabii üyesi oldu ve 12 Eylül 1980 askerî müdahalesine kadar senatör olarak görev yaptı. 22 Mayıs 1982'de İstanbul'da ölen Cevdet Sunay'ın cenazesi Ankara'ya getirilerek Devlet Mezarlığı'nda toprağa verildi. Atıf Sunay ile evli ve üç çocuk babası idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: İsmet Paşa'nın Son Yılları 1965-1973*, Ankara 1993, s. 73-74; Yalçın Toker, *Cumhuriyet Kavgaları ve Türk Cumhurbaşkanları*, İstanbul 1994, s. 189-191; Hikmet Özdemir, *Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Ordunun Olağandışı Rolü: Türkiye Örneği*, İstanbul 1994, s. 197-224; Türker Sanal, *Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti: Cumhurbaşkanları, Başbakanlar, Bakanlar, Kabineler*, Ankara 1995, s. 28; *Amerika'da On Bir Gün: Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay'ın 2-13 Nisan 1967 Tarihleri Arasında Birleşik Amerika'ya Yaptığı Resmî Ziyareti Nakletmektedir*, Ankara, ts. (Yarın Yayınları); Ercüment Ercan, *V. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 1899-1982* (yüksek lisans tezi, 1998), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Rabia Selçuk, *1966 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçim Süreci ve Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türkiye'nin İç ve Dış Politik Gelişmeleri: 1966-1973* (yüksek lisans tezi, 2003), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Cumhurbaşkanlığı Tarihi: 1923-2005*, Ankara 2005, s. 201-210.

ŞERAFETTİN CAN ERDEM

SUNGUR

Adı Türkler'de şahıs ismi olarak da kullanılan bir avcı kuş.

Doğan türünde bir avcı kuşun ismi olan **sungur** (**sunkur**) Ortaçağ Türk devletlerinde yaygın biçimde kullanılan şahıs adlarından biridir. Bu ismin bazan Aksungur, Karasungur, Sungurca, Sungurcuk, Alpsungur, Sungur Alp ve Kök Sungur gibi çeşitli şekillerde kullanıldığı da görülmektedir. Ortaçağ Türk devletleri tarihinde bu ismi alanlar arasında başta Salgurlular'ın (Fars Atabegleri) kurucusu Atabeg Muzafferüddin Sungur olmak üzere çok sayıda devlet adamı ve kumandan vardır. Bunlardan bazıları şöylece sıralanabilir: Sultan Alparslan'ın emirlerinden Sungurca, Musul Emiri Kürboğa'nın sâdik adamlarından Emîr Sungurca, Sultan Muhammed Tapar ve oğlu Mahmud'un Musul valisi Kasımüddevele Aksungur el-Porsuki, Musul Atabegliği'nin kurucusu ve Atabeg İmâdüddin Zengî'nin babası Kasımüddevele Aksungur, Ahmedîliler'den Emîr Ahmedîl'in nüfuzlu ku-

mandanlarından Aksungur el-Ahmedîlî, Selçuklular döneminde Hemedan valilerinden Sungur el-Humartekin, Sultan Sencer'in emirlerinden Sungur el-Azîzî ve Sungur Selâhaddin, Irak Selçuklu sultanlarından I. Tuğrul ve Mesud devrinde Zencan hâkimi olan Emîr Sungur, Büyük Selçuklular dönemindeki diğer kumandanlardan Emîr Sungur Alp, Emîr Sungur el-Buhârî, Emîr Sungur el-Beyâtî, Emîr Sungur el-Kebîr, Emîr Sungur et-Tavîl, Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'ın memlûklerinden emîr-i hac Muzafferüddin Sungur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), II, 35, 272; *Ahbârü'd-devleti's-Selcûkiyye* (Lugal), s. 66, 73, 77, 102, 108; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 342, 395, 465, 502, 552, 559; XI, 24, 47, 96, 227, 229, 237, 249, 286, 311; XII, 124, 258, 276, 304, 426; Bühdârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 69, 86, 158, 162, 169, 170, 214, 244, 245, 248; Erdoğlan Merçil, *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara 1975, s. 19, 28, 33-41, 128, 131, 135; Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, İstanbul 1999, I-II, bk. İndeks.

DİA

SUNGUR

Muzafferü'd-dîn Sungur b. Mevdûd
(ö. 556/1161)

Salgurlular'ın kurucusu
ve ilk hükümdarı
(1148-1161).

Orta Asya'dan 1145'li yıllarda vuku bulan göçler sırasında Emîr Mevdûd idaresinde Fars bölgesine gelen Salgurlular, bu dönemde Irak Selçuklularının Fars meliki olan Melikşah b. Mahmûd ile emirler arasında cereyan eden olaylarda yer aldılar. Ailenin reisi Sungur bu sırada Melikşah b. Mahmûd'a atabeg tayin edildi. Melikşah b. Mahmûd Atabeg Sungur'un kardeşini suçsuz yere öldürünce Sungur isyan ederek Şiraz'da Salgurlu hânedanının (Fars Atabegleri) temellerini attı (543/1148). Sungur, Irak Selçukluları arasındaki taht kavgalarının sürdüğü dönemde Melikşah'ın Fars'tan kaçarken yanında götürmediği oğlu Melik Mahmud'u Nevben-cân'da hapsedti (Safer 544 / Haziran 1149). Onun bu olaydan sonra tahta daha yakın gördüğü Şehzade Muhammed b. Tuğrul'u desteklediği ve onu melik ilân ettiği anlaşılmaktadır.

Sungur'un Fars'ta bağımsız hareket etmesi, Selçuklu Devleti'nin esasen büyük ölçüde zaafa uğramış olan merkezîyetçilik gayretlerine vurulan yeni bir darbe oldu. Irak Selçuklu Sultanı Mesud, Fars bölgesinin ülkeden kopmasını engellemek için

Melikşah'ı destekleyerek ona asker verdi. Buna rağmen Sungur, Melikşah'ı yenilgiye uğratarak hâkimiyetini güçlendirdi. Bu geçiş döneminden yararlanarak topraklarını genişletmek üzere Fars'a saldıran kuzey komşusu Afşar beyi ve Hûzistan hâkimi Ya'küb b. Arslan'ın saldırılarına karşı da topraklarını başarıyla savundu. Neticede Ya'küb b. Arslan yenildi ve Hûzistan'a dönmek zorunda kaldı. Atabeg Sungur ile Kırman Selçuklu Hükümdarı Muhammed b. Arslanşah arasında dostane ilişkiler vardı ve her ikisi de birbirinin sınırlarına müdahaleden uzak durmaktaydı. Lûr-ı Büzürg sülâlesinden Muhammed b. Ali ve oğlu Ebû Tâhir de Atabeg Sungur'un hizmetine girdi. Ancak Ebû Tâhir bir süre sonra Atabeg Sungur'un yardımıyla Luristan'ı ele geçirip orada Lûr-ı Büzürg Atabegleri olarak bilinen bağımsız bir hânedarın temellerini attı (550/1155).

Irak Selçuklu Sultanı Muhammed b. Mahmûd'un 555 (1160) yılında ölümünün ardından emîrler atabegi oldukları veya destekledikleri şehzadeler adına şiddetli bir mücadeleye giriştiler. Musul Atabegi Mevdûd'un da desteklediği Süleyman Şah b. Muhammed Tapar'ın saltanatı kısa sürdü. Diğer aday Melikşah ise rivayete göre zehirlenerek öldürüldü. Bu arada İsfahan ahalisinin şehirden kovduğu Afşar Beyi Aydoğdu, Hûzistan'a yeniden sahip olurken Tekle Fars'a döndü. Irak Selçuklularında taht kavgaları, Azerbaycan Atabegi Şemseddin İldeniz'in Sultan Tuğrul'un oğlu Arslanşah'ı tahta çıkarmasına rağmen dinmedi. İldeniz'in Sultan Arslanşah ve devlet üzerindeki gücünü çekemeyen Rey Valisi Hüsâmeddin İnanç'ın girişimiyle bir kısım emîrler Arslanşah'ı tahttan indirmek üzere harekete geçtiler ve Fars Atabegi Sungur ile de irtibat kurarak onun yanında bulunan Sultan Arslanşah'ın kardeşi Muhammed'i tahta geçirmek üzere kendilerine göndermesini istediler. Durumu kendi çıkarlarına uygun bulan Sungur, Şehzade Muhammed b. Tuğrul'u 1000 kişilik bir kuvvetle yola çıkardı. İldeniz de yanında Arslanşah bulunduğu halde muhaliflerin karşısına çıktı. Hemedan civarında vuku bulan savaşta Sungur'un desteklediği Şehzade Muhammed mağlûp olup Hûzistan'a çekilmek zorunda kaldı (556/1161).

556'da (1161) Mergzâr-ı Beyzâ'da elli bir yaşında iken vefat eden Atabeg Sungur'un yerine oğlu Tuğrul henüz küçük yaşta olduğu için kardeşi Zengî geçti. Kaynakların âdil, dindar, hayır sever ve cömert bir idareci olarak nitelendirdikleri Sungur, Şîr-i Bârik ve Muzafferüddin lakaplarıyla tanı-

nyordu. Selçuklu Devleti'nin çöküş, Fars Atabegliği'nin henüz kuruluş dönemi olmasına rağmen Sungur hayır eserleri inşa etmekten geri kalmamıştır. Onun çeşitli vakıflar tahsis ettiği eserlerinin başında medfun bulunduğu Sunguriyye Medresesi gelir. Kaynaklar bu medresenin bitişindeki bir çeşmeyi, Şîraz bölgesindeki su kanallarını, yüksek minaresiyle anılan Mescid-i Sungur ile Bâğ-ı Nev' mahallesinde sûfiler için yaptırdığı ribâtı onun imar faaliyetleri arasında kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hâmid Efdalüddin Ahmed el-Kirmânî, *el-Muzâf ilâ Bedâ'i'i'l-izmân fi ve-kâ'i'i Kirmân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1331 hş., s. 29-30; Râvendî, *Râhatü's-sudur* (Ateş), II, 273; *Ahbârü'd-devleti's-Selcûkiyye*, s. 102-103, 108; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özaydın), İstanbul 1987, XI, 198-199, 217, 222; Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 265-266; Müstevfî, *Târîh-i Güzîde* (Nevâî), s. 461, 503; Zerkûb-ı Şîrâzî, *Şîraznâme* (nşr. Behmen Kerîmî), Tahran 1310 hş., s. 49-50; Erdoğan Merçil, *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara 1975, s. 32-40, 131; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 260-262, 337-338; Mirza Bala, "İl-Deniz", *İA*, V/2, s. 962-963; V. Minorosky, "Lur-i Büzürg", a.e., VII, 74-75; T. W. Haig, "Salgurlular", a.e., X, 125-126; Cl. Huart, "Şîraz", a.e., XI, 563.

GÜLAY ÖĞÜN BEZER

SUNGUR AĞA CAMİİ ve TÜRBESİ

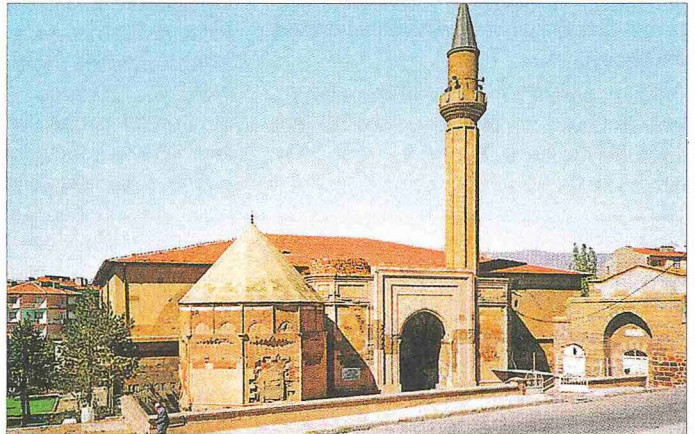
Niğde'de XIV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen cami ve türbe.

İlhanlılar'ın Niğde valisi Sungur Ağa tarafından yaptırılan binanın inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte minare kadesinde yer alan vergi kitabesindeki 735 (1335) tarihi binanın tamamlanma yılı olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan yapının minberindeki başka bir kitâbede Sungur Ağa ile Ebû Said Bahadır Han'ın adı

geçmektedir. Bundan dolayı yapı 1316-1335 yılları arasında inşa edilmiş olmalıdır.

Cami esasında kibleye dikey üç nefli plana göre yapılmıştır. Ana mekânının üzerli gruplar halinde on iki birimden oluştuğu görüşü araştırmacılar tarafından kabul edilmiş olsa da üst örtü sistemiyle ilgili görüşler farklılık göstermektedir. Orta sahanın üç kubbeye, yanların ise çapraz tonozla örtüldüğü veya bütün mekânların çapraz tonozla örtüldüğü yönünde araştırmalar mevcuttur. XVIII. yüzyılda meydana gelen yangında (bir başka görüşe göre geçirdiği bir depremde) tahrip olan yapının ağaç taşıyıcılarıyla üst örtüsü yenilenmiştir. Daha sonraki yıllarda çeşitli onarımlar geçirmiş, günümüzde ise mihraba paralel yedi nefli bir plana sahip olup üzeri ahşap tavan ve kiremit çatıyla örtülmüştür.

Meyilli bir arazide yöreye özgü sarımtırak kesme taştan inşa edilen beden duvarlarının orta kısmında görülen hafif taşkın silmeler bütün cepheleri çepeçevre sarakarak yapıyı iki kademeye ayırmaktadır. Üst kademede yapının beden duvarları içerisinde yer alan ve bütün cepheye yansıyan sivri kemerler eşit aralıklardaki pâyeler ve gömme sütunlar üzerine oturmuştur. Yapının yok olan üst örtüsünü taşıdığı anlaşılan bu kemerlerin içerisine pencereler açılmıştır. Ayrıca alt kademede çok sayıda pencere görülmektedir. Bu kadar çok pencere olmasına rağmen 32,88 x 24,45 m²lik bir alanı işgal eden yapı oldukça loştur. Bu sebeple yapının yok olan üst örtüsünde bir aydınlık fenerinin olabileceğini düşünmek mümkündür. Birbirinden farklı şekilde düzenlenmiş girişlerden yapının harimine geçilmektedir. Harimdeki serbest taşıyıcı ayaklar onarımlarla düzenlenmiş olup üzerleri sıvalı ahşap sütunlardır. Beden duvarları içerisin-

Sungur
Ağa Camii